

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА
СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ УКРАЇНИ**

ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

Факультет культурології та соціальних комунікацій

Кафедра музейно-туристичної діяльності

СПЕЦІАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ

Програма та навчально-методичні матеріали до курсу
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
зі спеціальності 027 «Музеєзнавство, пам'яткознавство»

ОП «Музейно-екскурсійна діяльність»

Харків – 2024

УДК 930.2:069

С 71

Друкується за рішенням науково-методичної ради ХДАК

(протокол № 2 від 16.09.2024 р.)

Рецензенти:

Щербань А.Л., доктор культурології, доцент,
доцент кафедри музейно-туристичної діяльності
Харківської державної академії культури

Бубенок О. Б., доктор історичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України

Укладач:

Тортіка М. В., доктор історичних наук, доцент,
професор кафедри музейно-туристичної діяльності ХДАК.

С 71 Спеціальні історичні дисципліни : програма та навч.-метод. матеріали до курсу для здобувачів першого (бакалавр.) рівня вищої освіти зі спец. 027 «Музеєзнавство, пам'яткознавство», ОП «Музейно-екскурсійна діяльність» / М-во культури та стратег. комунікацій України, Харків. держ. акад. культури, Ф-т культурології та соц. комунікацій, Каф. музейно-туристичної діяльності ; [уклад. М. В. Тортіка]. Харків : ХДАК, 2024. 36 с.

Навчальний курс «Спеціальні історичні дисципліни» являє собою важливий компонент у підготовці бакалаврів зі спеціальності 027 «Музеєзнавство, пам'яткознавство». Зміст курсу розкриває специфіку теоретичного вивчення історичного джерела та формує практичні навички його музеологічного використання. Курс є логічним продовженням попередніх музеєзнавчих курсів.

УДК 930.2:069](073)

© Харківська державна академія культури, 2024 р.

© Тортіка М.В., 2024 р.

**ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
СПЕЦІАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ**

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 02 Культура і мистецтво (шифр і назва)	Основний курс
Індивідуальне науково-дослідне завдання не передбачене	Спеціальність Музеєзнавство, пам'яткознавство Освітня програма Музейно-екскурсійна діяльність	Рік підготовки
		2-й (бакалаврський)
Загальна кількість годин – 90		Семестр
		1-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4 самостійної роботи здобувача вищої освіти – 3	Другий(бакалаврський) рівень вищої освіти	Лекції
		30
		Семінарські
		10
		Практичні
		10
		Вид контролю: іспит.

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу – Метою курсу СПЕЦІАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ (СІД) є вивчення джерел, пов'язаних з діяльністю людини в різні періоди історичного часу. Процес вивчення цих артефактів веде до виявлення, класифікації та вивчення даних матеріальних залишків за допомогою залучення джерельної методології СІД (теорії та практиці історичної хронології, історичної метрології, історичної географії, генеалогії, сфрагістики, геральдики, палеографії та ін.). Цей курс сприяє формуванню історичного мислення, орієнтує на самостіну творчу діяльність, розвиває вміння молодого фахівця розумітися на науковій та політичній інформації різноманітних історичних джерел.

Загальні та фахові компетентності, які формує дисципліна.

Загальні компетентності:

- ЗК1. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.
- ЗК2. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.
- ЗК3. Здатність спілкуватися іноземною мовою.
- ЗК4. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.
- ЗК5. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
- ЗК6. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів діяльності).
- ЗК8. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.
- ЗК11. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і примножувати досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій.

Фахові компетентності:

- ФК1. Здатність діяти соціально відповідально і свідомо відповідно до розуміння тенденцій розвитку музейної та пам'яткоохоронної галузі.
- ФК2. Здатність оцінювати найважливіші події та явища української історії у контексті світової історії.
- ФК3. Здатність діяти відповідно до чинного законодавства (України та міжнародного) щодо музейної та пам'яткоохоронної діяльності.
- ФК4. Здатність до експозиційної, науково-фондової, культурно-просвітницької діяльності на основі професійно профільованих знань.
- ФК6. Здатність до атрибуції й експертизи об'єктів історико-культурної спадщини.
- ФК8. Здатність забезпечувати ефективне використання та популяризацію об'єктів історико-культурної та природної спадщини відповідно до пам'яткоохоронного законодавства.

Програмні результати навчання:

- ПРН 1. Використовувати міждисциплінарний підхід в атрибуції об'єктів історико-культурної спадщини.
- ПРН 2. Аналізувати й узагальнювати історико-культурний матеріал у певній системі.
- ПРН 4. Визначати стан збереженості музейних предметів, об'єктів історико-культурної спадщини, пам'яток природи та розробляти програму відповідних пам'яткоохоронних заходів.
- ПРН 5. Здійснювати первинну реєстрацію та подальшу наукову інвентаризацію музейних предметів.
- ПРН 7. Здійснювати первинну консервацію нововиявлених пам'яток.
- ПРН 10. Здійснювати, згідно з чинними інструкціями, експертизу пошкоджених пам'яток для визначення методів реконструкції / реставрації та вчасну передачу експонатів до реставраційного відділу.
- ПРН 12. Досліджувати та інтерпретувати історико-культурну інформацію музейних предметів, об'єктів культурної спадщини, природних пам'яток.

ПРН 18. Виконувати комплексні завдання протягом певного періоду часу та представляти результат вчасно.

ПРН 20. Застосовувати інформаційно-комп'ютерні технології у професійній діяльності

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання та підсумкова форма контролю

Оцінки виставляються відповідно до тих критеріїв, які спеціально розробив викладач. Ці критерії загального характеру отримали відображення в методичних матеріалах до курсу "Спеціальні історичні дисципліни". Водночас, вони можуть бути надані кожному конкретному студенту персонально у разі його бажання ознайомитися з системою оцінювання індивідуально. Загалом підсумком роботи має стати усне та письмове опитування під час спеціально відведеного для цього часу. У рамках відповіді на запитання іспиту необхідно відповідати конкретно, повно, із залученням характерних прикладів та аналогій. Студент має показати не тільки знання по суті питання, а й окреслити характер спеціальної літератури та джерел. Додатковою частиною відповіді є практична частина іспиту, коли студент надає відповідь у межах конкретного практичного завдання (математичні завдання по історичній хронології, картографічні по історичній географії, генеалогічні по генеалогії і геральдиці та ін.)

Рівень сприйняття матеріалу, що викладається в курсі, і характер його фахової інтерпретації студент має продемонструвати в процесі реалізації таких форм роботи:

1. Участь у роботі семінарського заняття;
2. Підготовка виступу / доповіді із заздалегідь підготовленою презентацією;
3. Участь у підготовці практичного заняття;
4. Можлива спільна робота зі студентами старших курсів, які вивчають теорію і практику комплектування (участь у роботі з підготовки уніфікованих паспортів).

Критерії оцінювання результатів навчання за 100 бальною рейтинговою шкалою

Загалом пропонована студентом відповідь має бути ємною, точною, логічно обґрунтованою. Вітається використання методів міждисциплінарності. Особливої повноти відповіді студента додасть творча складова, залучення методів не тільки історичного, а й математичного, мистецтвознавчого аналізу та цифрового моделювання. З огляду на не лише музеологічний, а й історичний характер дисципліни бажано продемонструвати під час виступу вміння формулювати мету і завдання своєї відповіді, специфіку академічного підходу, логіку компаративного аналізу, точність висновків. Залежно від частки підсумкової складової (іспит) кількість балів за конкретну форму роботи може варіюватися, але загалом загальна сума балів усього курсу "Спеціальні історичні дисципліни" має відповідати 100 балам:

Для іспиту

Тема 1	Тема 2	Тема 3	Підсумковий контроль (іспит)
25 %	20 %	25 %	30 %

Кількість тижнів для теоретичної підготовки – 16, тем – 3.

ЗМІСТ І СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Структура навчальної дисципліни

Назва тем	Кількість годин				
	Усього	У тому числі			
		Лекції	Семін.	Прак.	Сам. роб.
1	2	3	4	5	6
Тема 1. Спеціальні історичні дисципліни з предметом вивчення простору та часу					
Підтема 1. Історична хронологія	22	6	2	6	8
Підтема 2. Історична географія	8	4			4
Підтема 3. Історична метрологія	6	2	2		2
Підтема 4. Джерела просторого та хронологічного характеру в національних та світових музейних колекціях	2		2		
Разом:	38	12	6	6	14
Тема 2. Спеціальні історичні дисципліни з предметом вивчення письмого матеріалу					
Підтема 1. Палеографія	4	2			2
Підтема 2. Дипломатика	4	2			2
Підтема 3. Істориографічні та джерелознавчі пам'ятки в національних та світових музейних колекціях	6	2	2		2
Разом:	14	6	2		6
Тема 3. Спеціальні історичні дисципліни ембематичного					

характеру					
Підтема 1. Нумізматика	6	4			2
Підтема 2. Генеалогія	10	2		2	6
Підтема 3. Геральдика	12	4		2	6
Підтема 4. Сфрагістика	4	2			2
Підтема 5. Джерела емблематичного походження в національних та світових музейних колекціях	6		2		4
Разом:	38	12	2	4	20
Разом:	90	30	10	10	40

ЗМІСТ КУРСУ

Курс структурно складається з трьох тем, кожна з яких, у свою чергу, складається з підтем (кількість підтем - 12), що розкривають загальний зміст, мету і завдання конкретної структурної одиниці курсу.

Тема 1. Спеціальні історичні дисципліни з предметом вивчення простору та часу.

(Тема передбачає: вивчення особливої групи джерел, які узагальнюють концепцію історичного розвитку з точки зору простору та часу).

Підтема 1. Історична хронологія

Вивчення історичної хронології базується на розумінні принципів астрономічної хронології, передбачає систематизацію наукового матеріалу з історичної та практичної хронології. Предмет та завдання історичної хронології стосуються аналізу сприйняття часу в різних цивілізаціях та державах світу протягом всесвітнього історичного часу. До курсу входять питання про походження визначення часу, загальна історія календаря. Формування місячних, сонячних та місячно-сонячних календарів. Окремою темою є вивчення принципів редукції та реалізація навичок перекладу історичних дат на сучасну григоріанську календарну систему.

Підтема 2. Історична географія

В даному розділі курсу вивчається походження історичної географії як спеціальної історичної дисципліни, її місце в системі історичних та географічних дисциплін. Вивчається загальна історія історичної географії (історіографія питання), її особливості та специфіка у порівнянні з історією географії. Вивчається геологічна, антропологічна та історична періодизація світової історії. Особливу увагу приділено вивченню історичних ландшафтів, специфіці антропогенних впливів на розвиток

історичного ландшафту. Вивчються особливості тапонімики, ономастики та історичної картографії. Особливою темою є опанування навичок роботи з історичними мапами та атласами.

Підтема 3. Історична метрологія. В даному розділі курсу вивчаються предмет і завдання історичної метрології. Первісні міри антропологічного характеру. Вивчається виникнення і розвиток історичної метрології як спеціальної історичної дисципліни. Вивчаються міри доби Античності, середньовічні міри, давньоруські міри. Аналізуються історичні та геополітичні умови введення сучасної метричної системи мір та вісів. Особливою темою даного розділу є вивчення історії української метрології від часів давньоруської держави до сьогодення. В даному розділі курсу також вивчаються практичні навички роботи з мапою та принципи проведення топозйомки.

Підтема 4. Джерела просторого та хронологічного характеру в національних та світових музейних колекціях. Підтема передбачає знайомство з найкращими світовими музейними колекціями та артефактами, пов'язаними з вивченням просторово-хронологічної історії. Особливо ретельно вивчаються колекції Британського музею, Лувру, скандинавських музеїв Данії, Норвегії та Швеції. Також вивчаються українські артефакти, які зберігаються у Київському національному історичному музеї, в історичних музеях Дніпра, Львова, Одеси та Харкова.

Тема 2. Спеціальні історичні дисципліни з предметом вивчення письмого матеріалу. (Розділ два, передбачає всебічне вивчення джерелознавчого матеріалу писемного характеру. До розділу слід додати всі дисципліни історіографічного та джерелознавчого характеру, які вивчають внутрішню та зовнішню специфіку письмових пам'яток.)

Підтема 1. **Палеографія.** В данному розділі вивчаються: виникнення і розвиток історичної палеографії; історіографія питання. Зародження писемності у східних слов'ян. Джерела, що говорять про наявність письма у східних слов'ян до запровадження християнства. Підкреслюється роль Кирила та Мефодія у реформуванні слов'янської азбуки. Піднімається питання про політичні та культурні умови виникнення глаголиці та кирилиці. Відзначаються особливості писемності періоду Київської Русі та підкреслюються особливості таких надзвичайних рукописних пам'яток, як Остромирове євангеліє, Ізборніки 1073 і др. Вивчаються зовнішні ознаки середньовічних пам'яток. Характер та особливості текстів нового та новітнього часу. Окремо вивчаються матеріали та знаряддя письма.

Підтема 2 **Дипломатика.** Вивчається як спеціальна історична дисципліна, пов'язана з аналізом історичних юридичних пам'яток. Окремо аналізується історіографія цього питання, підкреслюється динаміка наукового становлення даної дисципліни. Поетапно уточнюється специфіка актового матеріалу античної доби (особливо юридичні матеріали та актові документи Римської імперії), Київської Русі, доби Середньовіччя та Нового часу. Підкреслюється специфіка актового матеріалу духовного та світського характеру. Вивчаються особливості державного письма (знаряддя письма, печатки, устав та особливості філіграннології). Вивчаються родинні зв'язки та зовнішні стосунки представників окремих родів, які спираються на шлюбні домовленості та політичні умови, характерні для кожного конкретного періоду.

Підтема 3. Історіографічні та джерелознавчі пам'ятки в національних та світових музейних колекціях. Особливе значення мають палеографічні пам'ятки, що знаходяться в музейних зібраннях найкращих музеїв світу. Тут потрібно говорити про відмінність збереження подібних артефактів в архівних та музейних зібраннях. Підкреслити та проаналізувати різницю між унікатом та масовим музейним предметом палеографічного характеру, вказати умови відбору та специфіку збереження та читання подібних пам'яток. Окремо слід розглядати специфіку аналізу подібного письмого матеріалу, напрями їх дослідження та характер музейного показу.

Тема 3. Спеціальні історичні дисципліни ембематичного характеру (дисципліни данної групи поєднуються завдяки емблематичності предмету дослідження, вся вони мають конкретний характер и практичну складову свого наукового формування).

Підтема 1. Нумізматики. В данному розділі вивчається предмет та завдання нумізматики. Конкретизуються основні категорії та критерії відбору монетного матеріалу. Наводиться періодизація монетної справи античного періоду, уточнюється періодизація монетної справи Середньовіччя, розглядається специфіка давньоруської монетної справи. Конкретизується характеристика безгрошового обігу в історії середньовічної Європи. Аналізується специфіка талерного періоду монетного обігу нового часу. Окремою темою стає аналіз монетного матеріалу як витвору мистецтва та частини музейних колекцій найкращих музеїв світу.

Підтема 2. **Генеалогія.** Генеалогія як частина спеціальних історичних дисциплін вивчає соціально-політичну та біологічну специфіку взаємодії конкретних родин та впливи подібних стосунків на історичний розвиток конкретної людини та держави у цілому. В даній частині курсу вивчається предмет генеалогії, етапи її становлення як спеціальної дисципліни, історіографічний матеріал. Окрім цього, вивчається теоритична генеалогія, тобто наукове обґрунтування питань про походження станів і ролі дворянства в утворенні державного апарату. Окрема тема - це практична генеалогія XVII - першої половини XVIII ст., аналіз генеалогічних матеріалів з історії українських дворянських родів кінця XVIII-XIX ст. Також ретельно вивчаються козацькі родоводи та пов'язані з ними історіографічні матеріали.

Підтема 3. **Геральдика.** В підтемі «Геральдика» вивчаються предмет та завдання даної дисципліни СІД, її історіографія та утворення геральдики як науки. Піднімається питання про виникнення геральдики в Західній Європі. Вивчається формальна геральдика (типи гербів, коляри, геральдичні матеріали такі, як хутро чи оксамит). Проводиться культурологічний аналіз семантики як символів, так і цілісних зображень. Також вивчається практична геральдика, а саме міські герби XVII- початку XVIII ст., дворянські герби XVII-XVIII ст., козацькі герби, міські герби XVIII-XIX ст. та ін.

Підтема 4. **Сфрагістика.** В цьому розділі вивчається предмет та завдання сфрагістики, особливості формавання даного напрямку наукового знання як спеціальної історичної дисципліни. Проводиться загальна інтерпретація походження печаток, вивчається становлення української сфрагістики. Окремою темою стає вивчення зовнішнього вигляду печаток, класифікація їх матриц та відбитків. Аналіз основних груп печаток (вислі та прикладні) та матеріалу їх реалізації (печатки металеві, воскові, воско-мастичні, сургучні, копчні). Окремо вивчаються давньоруські печатки (князівські печатки, печатки посадових осіб та духівництва). Розглядаються їхні соціальні та культурні функції. Уточнюється методика їхнього музеологічного показу.

Підтема 5. **Джерела емблематичного походження в національних та світових музейних колекціях.** Джерела емблематичного характеру дуже часто та повно надаються в музейних зібраннях як світу взагалі, так і України зокрема. Унікальні єгипетські, грецькі, римські та середньовічні артефакти емблематичного характеру - це гордісь будь-якого музею від Лувру до Пергамону. Українські зібрання емблематичного характеру в Національному історичному музеї (як в його частині - в Музеї коштовностей), Музею національного банку України, в музеях Одесі, Львову та Харкова входять до когорти найкращих колекцій світу і також потребують ретельного вивчення та послідовного аналізу подібних артефактів (монетний матеріал, пам'ятки генеалогії, геральдики, сфрагістики та ін.)

9. Теми семінарських занять

№ п/п	Назва	Кількість годин
1	Місячні, сонячні та місячно-сонячні календарні системи	2
2	Історична метрологія: характер еталонів (міри довжини, ваги, рідини і об'єму) в давньоримську епоху	2
3	Джерела просторого та хронологічного характеру в національних та світових музейних колекціях	2
4	Історіографічні та джерелознавчі пам'ятки в національних та світових музейних колекціях	2
5	Джерела емблематичного походження в національних та світових музейних колекціях	2
Разом:		10

Теми практичних занять

№ п/п	Назва	Кількість годин
1	Історична хронологія: основні принципи редукції (місячні, сонячні та місячно-сонячні календарні системи)	6
2	Генеалогія: створення родинного древа	2
3	Геральдика: створення родинного гербу	2
Разом:		10

Теми самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Історична хронологія. Календарні системи світу	8
2.	Історична географія: ландшафти геоконтекстів в контексті регіональної історії України	4
3.	Історична метрологія: основні аспекти редукції	2

4.	Палеографія: виготовлення писчого матеріалу	2
4.	Проблема подленіків в контексті аналізу юридичних матеріалів	2
5.	Джерела просторого та хронологічного характеру в національних та світових музейних колекціях	2
6.	Нумізматика: проблема загального еквіваленту	2
7.	Генеалогія: збір матеріалу для розробки родинного древа	6
8.	Геральдика: збір матеріалу для розробки родинного герба	6
9.	Сфрагістика. Сучасні печатки: матеріал та призначення	2
10.	Джерела емблематичного походження в національних та світових музейних колекціях	4
	Разом	40

**ЗАВДАННЯ ДО СЕМІНАРСЬКИХ, ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА
САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ
ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ**

Семінарське заняття №1. Місячні, сонячні та місячно-сонячні календарні системи

Питання для обговорення:

1. Місячні календарні системи
2. Сонячні календарні системи
3. Місячно-сонячні календарні системи

Література: 1, 2,3, 7, 13, 14, 15, 16, 17, 23, 27.

Семінарське заняття № 2. Історична метрологія: характер еталонів (міри довжини, ваги, рідини і об'єму) в давньоримську епоху

Питання для обговорення:

1. Міри довжини
2. Міри ваги
3. Міри рідини
4. Міри об'єму

Література: 1, 2, 3, 27, 28, 29, 30, 31.

Семінарське заняття № 3. Джерела просторого та хронологічного характеру в національних та світових музейних колекціях

Питання для обговорення:

1. Джерела просторого характеру в світових музейних колекціях
2. Джерела просторого характеру в національних музейних зібраннях
3. Джерела хронологічного характеру в світових музейних колекціях
4. Джерела хронологічного характеру в національних музейних зібраннях

Література: 1, 2,3, 16, 17, 25, 28, 29, 30, 31

Семінарське заняття №4. Історіографічні та джерелознавчі пам'ятки в національних та світових музейних колекціях

Питання для обговорення:

1. Історіографічні пам'ятки в світових музейних колекціях
2. Джерелознавчі пам'ятки в світових музейних колекціях
3. Історіографічні пам'ятки в національних музейних зібраннях
4. Джерелознавчі пам'ятки в світових музейних колекціях

Література: 1, 2, 3, 26, 27, 28, 29, 30, 31

Семінарське заняття №5. Джерела емблематичного походження в національних та світових музейних колекціях

Питання для обговорення

1. Нумізматичні артефакти
2. Генеалогічні артефакти
3. Геральдичні артефакти
4. Печатки в музейних зібраннях

Література 1, 2, 3, 4, 5,6, 10, 16, 23, 27, 28, 29, 30, 31

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практичне заняття №1

Історична хронологія: основні принципи редукції (місячні, сонячні та місячно-сонячні календарні системи)

Завдання: Редукція (переведить із однієї із національних систем зчислення часу на григоріанську систему зчислення часу).

1. Редукція юдейської календарної системи.
2. Редукція ери від Адама.
3. Редукція місячної гіджри.

Література: 1, 2,3, 7, 13, 14, 15, 16, 17, 23, 27.

Практичне заняття №2

Генеалогія: створення родинного древа

Завдання: Розробка генеалогічного древа.

1. Збір матеріалу.
2. Створення генеалогічних карток.
3. Оформлення древа.

Література: 1, 2, 3, 4, 5,6, 10, 16, 23, 27, 28, 29, 30, 31.

Практичне заняття №3

Геральдика: створення родинного гербу

Завдання: Розробка родинного гербу.

1. Збір матеріалу (родинні легенди, родинні пріорітети).
2. Робота по семантиці гербу.
3. Відтворення гербу.

Література: 1, 2, 3, 4, 5,6, 10, 16, 23, 27, 28, 29, 30, 31

Теми самостійної роботи

Самостійна робота №1. Історична хронологія

Тема 1. Календарні системи Вавілону, Юдеї.

Тема 2. Календарні системи Китаю.

Тема 3. Місячна хіджра.

Тема 4. Календарна система Єгипту.

Мета: Розширити уявлення про розвиток та форми існування артефактів з історичної хронології.

Завдання: Зробити самостійні презентації артефактів з відповідних календарних систем, які можуть бути використані студентами різних курсів в межах комунікативної практики (музейна педагогіка).

Цільова аудиторія: Учні гімназій та ліцеїв загальноосвітнього рівня.

Література: 1, 2,3, 7, 13, 14, 15, 16, 17, 23, 27.

Самостійна робота №2. Історична географія

Тема 1. Історична географія давньоруської держави.

Тема 2. Історична географія України XIV-XIX ст.

Тема 3. Загальна історія історичної географії (історіографія питання)

Праці. Максимовича М.А., Скальського А.А., Багалія Д.І.

Мета: Розширити уявлення про витоки формування історичної географії в Україні.

Завдання: Підготувати самостійні презентації історико-географічного матеріалу. Матеріал може бути використаний студентами різних курсів в межах відповідної комунікативної практики (музейна педагогіка).

Цільова аудиторія: Учні гімназій та ліцеїв загальноосвітнього рівня.

Література: 1, 2,3, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24.

Самостійна робота №3.

Історична метрологія

Тема 1. Редукція мір античної доби.

Тема 2. Редукція мір середньовічної доби.

Мета: Розширити уяву про витоки формування та склад музейних зібрань метрологічних еталонів.

Завдання: Зробити самостійні презентації колекцій метрологічних еталонів, які можуть бути використані студентами різних курсів в межах відповідної комунікативної практики (музейна педагогіка).

Цільова аудиторія: Учні гімназій та ліцеїв загальноосвітнього рівня

Література: 1, 2, 3, 27, 28, 29, 30, 31.

Самостійна робота №4.

Палеографія

Тема 1. Робота по вивченню технологій письма на папірусі.

Тема 2. Робота по вивченню письма на пергаменті.

Тема 3. Робота по вивченню знарядь писемності.

Мета: Вивчити та використовувати, в контексті завдань комплектування та музейної комунікації, унікальні палеографічні джерела.

Завдання: Зробити історичне дослідження та уточнити аспекти музеєфікації.

Цільова аудиторія: Учні гімназій та ліцеїв загальноосвітнього рівня; студенти історичного, культурологічного та музеологічного профілів.

Література: 1, 2, 3, 26, 27, 28, 29, 30, 31

Самостійна робота №5

Дипломатика

Тема 1. Робота по вивченню юридичної документації Риму.

Тема 2. Робота по вивченню документів папської курії.

Тема 3. Робота з актовим матеріалом українських земських юридичних структур.

Мета: Вивчити та використовувати, в контексті завдань комплектування та музейної комунікації, унікальні джерела з дипломатики.

Завдання: Зробити історичне дослідження та уточнити аспекти музеєфікації актового матеріалу.

Цільова аудиторія: Учні гімназій та ліцеїв загальноосвітнього рівня; студенти історичного, культурологічного та музеологічного профілів.

Література: 1, 2, 3, 4,5,8

Самостійна робота №6

Істориографічні та джерелознавчі пам'ятки в національних та світових музейних колекціях

Тема 1. Вивчення унікальних письмових джерел духовного характеру в музейних зібраннях України.

Тема 2. Вивчення унікальних письмових джерел світського характеру в музейних зібраннях України.

Мета: Вивчити та використовувати, в контексті завдань комплектування та музейної комунікації, унікальні палеографічні джерела.

Завдання: Зробити історичне дослідження та уточнити аспекти музеєфікації.

Цільова аудиторія: Учні гімназій та ліцеїв загальноосвітнього рівня; студенти історичного, культурологічного та музеологічного профілів.

Література: 1, 2, 3, 26, 27, 28, 29, 30, 31

Самостійна робота №7

Нумізматика

Тема 1. Вивчення монетного матеріалу в музейних зібраннях Харківщини.

Тема 2. Вивчення монетного матеріалу сучасної України.

Мета: Вивчити та використовувати, в контексті завдань комплектування та музейної комунікації, унікальні нумізматичні джерела.

Завдання: Зробити історичне дослідження та уточнити аспекти музеєфікації.

Цільова аудиторія: Учні гімназій та ліцеїв загальноосвітнього рівня; студенти історичного, культурологічного та музеологічного профілів.

Література: 1, 2, 3, 4, 5,6, 10, 16, 23, 27, 28, 29, 30, 31

Самостійна робота №9

Генеалогія

Тема 1. Вивчення матеріалу з історії відомих родів Харківщини.

Тема 2. Вивчення генеалогічного матеріалу за власним вибором (родини Харківщини, України, світу).

Мета: Вивчити та використовувати, в контексті завдань комплектування та музейної комунікації, унікальні генеалогічні джерела.

Завдання: Зробити історичне дослідження та уточнити аспекти музеєфікації.

Цільова аудиторія: Учні гімназій та ліцеїв загальноосвітнього рівня; студенти історичного, культурологічного та музеологічного профілів.

Література: 1, 2, 3, 4, 5,6, 10, 16, 23, 27, 28, 29, 30, 31

Самостійна робота №10

Геральдика

Тема 1. Вивчення матеріалу з історії відомих родів та гербів Харківщини.

Тема 2. Вивчення геральдичного матеріалу на власній вибір (родини Харківщини, України, світу).

Мета: Вивчити та використовувати, в контексті завдань комплектування та музейної комунікації, унікальні геральдичні джерела.

Завдання: Зробити історичне дослідження та уточнити аспекти музеєфікації.

Цільова аудиторія: Учні гімназій та ліцеїв загальноосвітнього рівня; студенти історичного, культурологічного та музеологічного профілів.

Література: 1, 2, 3, 4, 5,6, 10, 16, 23, 27, 28, 29, 30, 31.

Самостійна робота №11

Сфрагістика

Тема 1. Вивчення матеріалу з історії печаток Месопотамії.

Тема 2. Вивчення технології музеєфікації печаток.

Мета: Вивчити та використовувати, в контексті завдань комплектування та музейної комунікації, унікальні джерела з сфрагістики.

Завдання: Зробити історичне дослідження та уточнити аспекти музеєфікації.

Цільова аудиторія: Учні гімназій та ліцеїв загальноосвітнього рівня; студенти історичного, культурологічного та музеологічного профілів.

Література: 1, 2, 3, 4, 5,6, 10, 16, 23, 27, 28, 29, 30, 31

Самостійна робота № 12

Джерела емблематичного походження в національних та світових музейних колекціях

Тема 1. Вивчити и презентувати матеріали емблематичного характеру в музейних зібраннях світу (за власним вибором).

Тема 2. Вивчити и презентувати матеріали емблематичного характеру в музейних зібраннях України (за власним вибором).

Мета: Вивчити та використовувати, в контексті завдань комплектування та музейної комунікації, унікальні джерела емлематичного характеру.

Завдання: Зробити історичне дослідження та уточнити аспекти музеєфікації.

Цільова аудиторія: Учні гімназій та ліцеїв загальноосвітнього рівня; студенти історичного, культурологічного та музеологічного профілів.

Література: 1, 2, 3, 4, 5,6, 10, 16, 23, 27, 28, 29, 30, 31

Навчальні методи, які реалізуються при викладанні курсу: «Спеціальні історичні дисципліни»

Даний курс був розробленим таким чином, щоб джерелознавчі пам'ятки розглядалися в контексті світового історико-культурного досвіду. Подібний підхід зумовив такі методи навчання:

- метод проблемного навчання;
- методи послідовно-текстуального і поетапного вивчення історичних джерел;
- метод навчальної гри;
- метод математичної реконструкції
- метод тестування.

Проблемний метод передбачає структурну подачу лекційного матеріалу. Крім того, при проведенні семінарських занять проблемний метод дозволяє обговорення питань по схемі: «доповідь-опонент». Досвід проведення таких семінарів свідчить, що вони проходять більш жваво, ніж просте обговорення доповідей.

У ході вивчення конкретних артефактів емблематичного характеру студент повинен використовувати метод **послідовно-текстуальної роботи** з джерелом. В цьому випадку у студентів виробляються вміння знаходити необхідну інформацію в одному або декількох джерелах; аналізувати і зіставляти інформацію в різних джерелах; судити про її достовірність, ступінь об'єктивності або суб'єктивності (наочні: спостереження, ілюстрація, демонстрація). **Практичні** методи роботи з джерелом дуже різноманітні (за логікою передачі і сприймання навчальної інформації: індуктивні; за ступенем самостійності мислення: репродуктивні, пошукові, дослідницькі). Викладач обирає їх в залежності від рівня підготовленості

студентів і складності досліджуваних тем. При використанні логічних завдань діяльність студентів стає менш керованою, носить творчий характер і вимагає самостійності. Це передбачає роботу з математичними реконструкціями, оскільки фактично кожна дисципліна СІД вимагає редуції, тобто переведення традиційних антропологічних мір на сучасну систему вимірювання. Доволі часто в такому випадку реалізується **метод навчальної гри**, фактично це методи стимулювання інтересу до навчання (цікавих аналогій, мозкового штурму, метод аналізу помилок та ін. У висновку викладач дає оцінку роботі студентів (**метод тестування**) і обґрунтовує виставлені оцінки.

Реалізація комплексного підходу прогнозує використання в навчальному процесі активних та інтерактивних форм проведення занять в поєднанні з позааудиторною роботою з метою формування та розвитку професійних навичок студентів.

Методи контролю. Критерії оцінки: пороговий - це рівень знань, який передбачає загальне ознайомлення з джерелознавчим матеріалом. Базовий рівень знань дозволяє поєднувати дані дисциплін СІД з аналізом конкретних музейних колекцій. Розвинутий рівень знань передбачає знайомство студента з сучасною методологією дослідження як в науково-дослідній музейної роботи, так і в загальній атрибуції пам'яток.

Форми контролю

№з/п	Вид контролю	Методи контролю
1.	Поточний	Доповіді на семінарському занятті. Виконання практичної роботи. Контрольні роботи по редуції.
2.	Підсумковий контроль	Іспит

Розподіл балів, які отримують здобувачі освіти

Розподіл балів за формами контролю.

- робота на семінарському занятті — 3-5; 5 семінарів — до 15 балів;
- робота на практичному занятті — 3-5; 4 практичних — до 20 балів;
- самостійна робота студента — 3-5; 4 тестування — до 20 балів;
- контрольні роботи; виступи з презентаціями (як підсумок самостійної роботи, участь в роботі студентів музеєзнавців в межах заходів, що пов'язані з реалізацією різноманітних форм музейної комунікації, тощо — до 25 балів.

Можлива кількість балів, набраних до підсумкової форми контролю 70: іспит — 30 балів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Список рекомендованої літератури

Обов'язкова література

1. Яременко М. Спеціальні історичні дисципліни. Київ, 2010
2. Войцехівська І.Н. Спеціальні історичні дисципліни. Київ, 2008
3. Спеціальні історичні дисципліни. Луцьк, 2015.

Додаткова література

4. Бабенко А. Г. Печатки державних установ України перших років Радянської влади / Арх. України. 1972. №6. С.66–71.
5. Бабенко А.Г. До питання емблематики радянських міст / Іст. Джерела та їх використання. Вип. 6, 1971. С.198–205.
6. Барвінський Б. Українські сфрагістичні па'ятки XII–XIV століть // Записки наукового товариства імені Шевченка / Т. ССXXXI: Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. Львів, 1996. С.242–257.
7. Білоус Л.М. Час і календар. Київ, 1960.
8. Дашкевіч Я.Р. Стан та завдання української дипломатики // Третя респ. наук. конф. з архівознавства та ін. спец. іст. Дисциплін / Київ, 1968. 2-га секція. С.122–123, 125–127.
9. Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі. Київ, 1985.
10. Зайцев Б.П. Емблематика печаток профспілок Харківщини першого десятиріччя Радянської влади / Іст. джерела та їх використання. Вип.3, 1966. С. 261–275.
11. Запаско Я., Ісаєвич Я. Пам'ятки книжкового мистецтва. Львів, 1981. (Кн.1)
12. Запаско Я.П. Орнаментальне оформлення української рукописної книги. Київ, 1960.
13. Заремба С.З. Питання хронології України у вітчизняній історіографії // Архіви України. 1974. №3. С. 19–25.
14. Кісь Я.П. Хронологія письмових пам'яток західноукраїнських земель в XIV-XVIII ст. // Історичні джерела та їх використання. Вип. 1, 1964. С. 218–224.
15. Котляр М.Ф. Галицька Русь у другій половині XIV – першій чверті XV ст. Київ, 1968.
16. Котляр М.Ф. Грошовий обіг на території України доби феодалізму. Київ, 1971.

17. Котляр М.Ф. Нариси історії обігу й лічби монет на Україні XIV–XVIIIст. Київ, 1981.
18. Крип'якевич І. Підробки документів Богдана Хмельницького // Наук. – інформ. бюл. Арх. упр. УРСР. 1960. №3. С. 3–8.
19. Крип'якевич І. Стан и завдання української сфрагістики // Укр. іст. журнал. 1959. №1. С. 115–119.
20. Купчинський О.А. До питання складання словника географічних назв України // Іст. джерела та їх використання. Вип. 6, 1971. С. 100–102.
21. Купчинський О.А. Найдавніші слов'янські топоніми України як джерело історико-географічних досліджень. Київ, 1981.
22. Овсієнко О.Ф. Про давні герби Києва // Арх. України. 1980. №3. С. 63–65.
23. Титаренко П.Г. До питання про хронологію українських документів феодальної доби // Архіви України. 1973. №2. С. 28–30.
24. Цілуйко К.К. Топоніміка Полтавщини як джерело історії краю. Київ, 1954.
25. Шереметьєва Л.Д. Дослідження народного календаря та його значення для української етнографічної хронології // Історичні джерела та їх використання. Вип. 7, 1972. С. 115–125.

Інформаційні ресурси

26. Бібліотека Харківської державної академії культури
27. Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка
28. Музейний простір. Електронний ресурс. Режим доступу:
<http://prostir.museum/ua>

ЕКЗАМЕНАЦІЙНА ДОКУМЕНТАЦІЯ З КУРСУ «СПЕЦІАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ»

Екзаменаційні білети.

Білет 1.

1. Спеціальні історичні дисципліни в системі історичних знань.
2. Історія української епіграфіки.

Білет 2.

1. Предмет і задачі історичної географії.
2. Написи на бересті як найважливіші джерела з історії Давньоруської держави.

Білет 3.

1. Класифікація спеціальних історичних дисциплін, тенденції глобалізації та «дисциплінотворчості».
2. Історія світової епіграфіки. Клинописно-табличкові написи як найважливіші джерела з історії Давнього Сходу.

Білет 4.

1. Українська хронологія.
2. Історія української дипломатики. Роботи І. Н. Даниловича, О. І. Левицького, І. П. Крип'якевича.

Білет 5.

1. Найважливіші етапи розвитку української історичної географії. Роботи М. А. Максимовича, А. А. Скальського, Д. І. Багалія.
2. Предмет і задачі епіграфіки.

Білет 6.

1. Початковий період в розвитку української радянської історичної географії.

2. Предмет і задачі дипломатики.

Білет 7.

1. Предмет і задачі історичної картографії.
2. Українська генеалогія. «Малороссийский родословник» В.Л. Модзалевського.

Білет 8.

1. Греко-римська і середньовічна картографія: монастирська карта, портулани, атласи.
2. Історія західноєвропейської генеалогії.

Білет 9.

1. Розміщення племен на території Східної Європи і утворення Давньоруської держави, пересування населення.
2. Предмет і задачі генеалогії.

Білет 10.

1. Господарська географія, міста і шляхи сполучення.
2. Формування практичної геральдики в Україні в контексті розвитку геральдичної практики в імперський період. Герольдмейстерська контора.

Білет 11.

1. Історична географія України в складі Великого князівства Литовського, Речі Посполітої і Російської імперії.
2. Джерела і суттєвість теоретичної (формальної) геральдики.

Білет 12.

1. Предмет і задачі ономастики.
2. Виникнення практичної геральдики.

Білет 13.

1. Історія української ономастики.

2. Предмет сфрагістики, походження печаток.

Білет 14.

1. Предмет і задачі топоніміки.
2. Печатки Давньоруської держави: князівські печатки, печатки духовництва і печатки з написом «Дънеслово».

Білет 15.

1. Предмет і задачі палеографії.
2. Формування української сфрагістики. Опис козацьких печаток.

Білет 16.

1. Історія становлення палеографії як спеціальної історичної дисципліни.
2. Грошова лічба Давньоруської держави: куна, ногата, резана, гривня кун і гривня срібла.

Білет 17.

1. Зародження писемності у східних слов'ян.
2. Монетна справа середньовічної Європи. Значення талера.

Білет 18.

1. Давньоруська писемність X – початку XII ст. Особливості рукописних пам'яток.
2. Астрономічна і історична хронологія.

Білет 19.

1. Матеріал і знаряддя письма, зовнішній вигляд рукописних пам'яток Давньоруської держави.
2. Історія української метрології.

Білет 20.

1. Графіка, орнамент і мініатюра давньоруських пам'яток писемності.
2. Визначення та загальна характеристика понять: доба, місяць, рік.

Білет 21.

1. Писемність періоду феодальної роздробленості Русі. Матеріал і засоби письма, зовнішній вигляд пам'ятників писемності.
2. Предмет і задачі історичної метрології. Різноманітні системи мір.

Білет 22.

1. Писемність кінця XV – XVII ст. Початок книгодрукування і його значення для розвитку писемності.
2. Засоби вивчення, перевірки і перекладу дат історичних джерел.

Білет 23.

1. Писемність XVIII – середини XIX ст. Матеріали і знаряддя письма.
2. Різноманітні системи літозчислення. Загальна історія календаря.

Білет 24.

1. Предмет і задачі історичної хронології.
2. Міри Давньоруської держави: лікоть, пядь, день шляху.

Білет 25.

1. Етапи розвитку історичної хронології.
2. Предмет і задачі нумізматики.

Білет 26.

1. Поняття «ера».
2. Писемність XVIII – середини XIX ст. Матеріали і знаряддя письма.

Білет 27.

1. Різноманітні види систем вимірювання часу.
2. Графіка, орнамент і мініатюра давньоруських пам'ятників писемності.

Білет 28.

1. Принципи визначення точності сонячної календарної системи (на прикладі юліанського календаря).
2. Предмет і задачі ономастики.

Білет 29.

1. Поняття простого та високосного року, причини вводу емболісмічних місяців.
2. Монетна справа середньовічної Європи. Значення талера.

Білет 30.

1. Специфіка місячних календарів. Давньоарабський календар.
2. Греко-римська і середньовічна картографія: монастирська карта, портулани, атласи.

Білет 31.

1. Специфіка місячно-сонячних календарів.
2. Написи на бересті як найважливіші джерела з історії Давньоруської держави.

Білет 32.

1. Давньовавілонський, давньоєврейський, китайський, грецький календарі.
2. Господарська географія, міста і шляхи сполучення.

Білет 33.

1. Давньоримський календар.
2. Спеціальні історичні дисципліни в системі історичних знань.

Білет 34.

1. Специфіка сонячних календарів.
2. Формування української геральдики в контексті адміністративно-політичного розвітку Російської імперії. Герольдмейстерська контора.

Білет 35.

1. Календар Давнього Єгипту.
2. Предмет і задачі дипломатики.

Білет 36.

1. Юліанський календар.
2. Класифікація спеціальних історичних дисциплін, тенденції глобалізації та «дисциплінотворчості».

Білет 37.

1. Григоріанський календар.
2. Зародження писемності у східних слов'ян.

Білет 38.

1. Рахунок часу у давніх слов'ян.
2. Історія української метрології.

Білет 39.

1. Календарна реформа 1700 р. Особливості Юліанської моделі счислення часу в українських землях, які входили до складу Російської імперії. Зчислення часу в межа Австро-Угорської імперії.
2. Виникнення практичної геральдики.

Білет 40.

1. Поширення Григоріанського календаря в українських землях та його подальше функціонування в контексті адміністративно-політичного розвітку СРСР.
2. Предмет і задачі нумізматики.

Білет 41.

1. Господарська географія, міста і шляхи сполучення.
2. Українська хронологія.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

СПЕЦІАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦІПЛІНИ

Програма та навчально-методичні матеріали до курсу
для здобувачів пешего (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузі знань 02 «Культура та мистецтво»
спеціальності 027 «Музеєзнавство, пам'яткознавство»
освітньої програми «Музейно-екскурсійна діяльність»

Укладач:

Тортіка Марія Валеріївна,
доктор історичних наук, доцент,
професор кафедри музейно-туристичної діяльності.

Друкується в авторській редакції

План 2024

Підписано до друку 16.09.2024 р. Формат 60x84/16
Гарнітура «Times». Папір для мн. ап. Друк різнограф.
Ум. Друк арк. 1,99. Обл.-вид. арк. 2,08. Тираж 100. Зам. №

Адреса редакції і видавця:
ХДАК, Україна, 61057, м. Харків, Бурсацький узвіз, 4
тел. (057) 731-27-83. e-mail: rrv2000k@ukr.net.
Свідоцтво про держреєстрацію ДК №3274 від 04.09.2008 р.